

SPENCER ÉS A SZOCZIOLÓGIA.

ELMONDATOTT A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 1904. ÉVI
JANUÁR HÓ 24-ÉN TARTOTT SPENCER-EMLÉKÜNNEPÉLYÉN.

Igen t. hölgyeim és uraim!

Mindnyájan tapasztaltuk azt, hogyha valamely új, idegen nyelvet tanulunk, mihelyest átestünk a szógyűjtésnek és a hajlításnak, a nyelv szilánkjai és forgácsai összeszedésének első nehézségein, egy klasszikus író adnak elénk azon a nyelven, azért, hogy mindazon darabok, melyeket összegyűjtöttünk, egészszé váljanak előttünk, hogy benne megértsük mindazon részletek értelmét, melyeket eddig nem tudtunk kivenni és hogy általa a nyelv szellemébe bepillantassunk. Tapasztalták önök azt is, hogy annál jobban és annál többször visszagondolunk erre az íróra, minél nagyobb nehézségeink voltak a nyelvvel és mennél inkább kényszerítve voltunk megtanulására; úgy hogy később, midőn valamely kép, vagy hasonlat, vagy szó alkalmazása előfordul, akár öntudatosan, akár öntudatlanul, gondolatink mindig ahhoz az első klasszikus íróhoz visznek vissza, a ki által először jelent meg előttünk a nyelv a maga egységében.

A XIX. század egy új nyelvet tanult a szociológiát: a társadalom jelenségeinek természettudományi alapon való szemlélését. Ennek az új, nehéz nyelvnek megtanulására kényszerítve volt. És azon klasszikus író, kinek írásaiban először álltak össze a szilánkok és forgácsok egészszé, azon író, kinek műveiből az egész tudomány egységes szellemét egy egész kor szak tanulta meg: ez az író Spencer Herbert.

Hogy róla beszéljünk t. hölgyeim és uraim, ahhoz kérem szíves türelmüket. De ez még nem elég; kérem szíves velem gondolkozásukat és gondolatbeli segítségüket, mert máskülönben a feladatot megközelíteni nem lehet. És ennek is meg van a

maga filozófiai oka. Mert, a mint azt legszebben Schopenhauer fejezte ki a Kant-filozófia kritikájáról írt »Függelék«-ében: sokkal nehezebb valamely kiváló szellemet a maga igazságában s teljességében feltüntetni, semmint kimutatni hibáit: azért, mert az ilyen nagy szellemeknél éppen a hiba az, a mely a felületen áttekinthető és éppen a nagyságuk az, a mely a mélységben van és ki nem meríthető.

Ezért, azt gondolom, leghelyesebb, ha a részleteket kerülve egyenesen beletörtetünk a kérdés közepébe és úgy próbálunk ott elhelyezkedni, mint egy körkép középpontján, hogy onnét Spencer szociológiai gondolkozását áttekinthessük.

Ha visszanézünk a XIX. századra, két óriási tünemény domborodik ki világrendítő nagyságában előttünk; az egyik a technikai és természettudományok addig nem is remélt óriási haladása, a másik az alsóbb néposztályoknak azon felemelkedése, a melyet egy angol író, Kidd, a nép eljövételének (Advent of Demos) nevez. A technikai és természettudományi felfedezések két nagy következménye volt. Az egyik az, hogy az emberi gondolkozás nemcsak kiterjesztette az ember életét (teszem föl a távolságok legyőzése által), hanem folyton közelebb és közelebb nyomult a természettudományi felfogás az emberi kutatás legvégső céljához, az emberi jelenségek megismeréséhez. A második következménye a technikai és természettudományok haladásának a XIX. században az volt, hogy óriási jelentőséget nyertek az összes társas alakulatok; így keletkeztek az óriási államok, így a gazdasági világban a trustok, s a munkásszövetségek. Ehhez a két nagy jelenséghez hozzájárult az az óriási nyomás, melyet a századra az alsóbb néposztályok folytonos felemelkedése gyakorolt. Mindezen körülmények következtében előállt kétségkívül az az idő, midőn a századnak egy új tudományos világnézetre volt szüksége, egy új világnézetre, miután az eddigi tudományos világnézetek keretébe azok a felfedezések és új eszmék már nem voltak beilleszthetők, a mely világnézet éppen az alsóbb néposztályok felemelkedése következtében képes legyen arra, hogy a társadalmi jelenségeket is egységes alapon magyarázza. Ennek az új világnézetnek megalkotására vállalkozott az a férfiú, a kinek emlékét ünnepeljük ma, Spencer Herbert.

Ezzel tehát a kellő közepébe jutottunk a problémánknak, és itt nyugodtan megállapodva, megismerhetjük Spencer Herbert nagyságát és szociológiai működését.

Mielőtt tovább mennénk, két megjegyzést kell tennem. Az egyik ez: az előbb azt mondtam, hogy a század egy új nyelvnek a megtanulására, egy új világnézet megalkotására volt kényszerítve. Midőn ezt a szót használom: »kényszerítve«, nem abban a feszélyező értelemben veszem. Minden századnak valószínűsége az, hogy a melyeknek kifejezésére kényszerítve volt, mert azok felelnek meg élő törekvéseinek. Kora igazságainak kinyilatkoztatásával a század kényszerítő nyomásának, tehát igazi törekvéseinek felelt meg Spencer Herbert nagy rendszerében.

A másik megjegyzés, a mit tennem kell, az, hogy a mint már az első pillanatban is látható, ha valaki volt, a ki alkalmasnak mutatkozott ennek az igazságnak a megértésére, egy ily óriási feladatnak megvalósítására, az az ember volt, a ki hosszú életén keresztül gyenge testének minden erejét, minden vagyonát, minden működését erre az egy célra szentelte és a kinek életrajza egy az ő munkájával (más életrajza ma sincs), kinek hosszú élete, mint egy folyó, csöndesen végighömpölygött a század térségein mélységes hullámaival, hogy mint a folyó habja az eget, úgy tükröztesse a fentragyogó igazságokat.

Ezek után megállva azon a középponton, a honnan Spencer Herbert nagyságát, világnézetét és szociológiáját meg kell ítélnünk, lássuk fokonként, mi az, a mit ő e tekintetben nekünk ad.

És itt megint Schopenhauer jut eszembe, a ki azt mondja, hogy: a nagy ember olyan, mint a pálmafa, korának talajából nő ki, de a fölé emelkedik. Ha így van az, úgy támaszszunk egy létrát a pálmához, és lépcsőfokonként próbáljunk felemelkedni hozzá. Így azt hiszem, legkönnyebben megértjük azokat a körvonalakat, a melyek Spencer munkásságának keretét alkotják.

I. Ismeretes önök előtt, hogy Spencer Herbert egy hatalmas s rendkívüli terjedelmű filozófiai rendszert dolgozott ki, a melyben a filozófiai kérdésektől kezdve a biológiának (élettan), a pszichológiának (lélektan), a szociológiának (társadalomtan), etikának (erkölcsstan) összes kérdéseit egységes világnézet szempontjából akarta megvilágítani. Az ő egységes világnézetének alapja az, hogy egyetlen egy törvényszerűség van az egész világban, és ez a törvényszerűség, melyet az előtt már a geológiai felfedezések és a csillagászok kimutattak, melyet a szervesvilágnál is be lehetett bizonyítani, nem áll meg itt,

hanem tovább megy a szerves növényi és állati életre, sőt itt sem áll meg, hanem belemegy az emberi életbe, lélektanába és a társas jelenségekbe. Ez a törvényszerűség a fejlődésnek, az evolúciónak a törvényszerűsége, az összes érzékelhető tünevényeken uralkodó törvényeivel.

Arról okoskodnunk, hogy Spencer vagy Darwin előzték-e meg egymást s hogy egyes részletekben megint Darwinnak kik lehettek az előzői: teljesen fölösleges. Sőt mentől inkább kutatjuk ezt, mentői jobban bebizonyosodik, hogy a múlt század közepén, a hatvanas években ezen törekvések mindenütt felbukkantak, annyival inkább látszik bizonyosnak, hogy ez a tudományos vizsgálódás, melyet Spencer folytatott, a kor igazi szükségletének és igazi vágyainak felelt meg.

E világnézetbe — keresztül törve az addigi hagyományokon — belefoglalta az emberi társas együttlét tudományát, a szociológiát is, kimutatván, hogy a társas jelenségekre is ugyanazon nagy törvények alkalmazhatók, mint a melyek a természet egyéb szerves és nem szerves teremtményeire állanak.

Mit jelent az, hogy Spencer egy oly tudományos világnézetet alkotott, a mely a XIX. századot kielégítette és a mint most, a XX. században látjuk, eddig legalább más tudományos világnézettel helyettesíthető nem volt? Ez nem azt jelenti, hogy mindazon óriási anyag, a mely Spencer műveiben foglaltatik, az ő találmánya; ilyet legtúlzóbb követői közül sem állított senki. Azt sem jelenti, hogy mind az az adat, melyből ő felépítette ezt az óriás boltozatot, hogy mindez örökéletű, maradandó; sőt már ma is látjuk, hogy egyes részek kicserélendők és változtathatók. Ezt mind nem jelenti. Azt sem jelenti azonban, hogy e tudománynak nem volnának egyes részei, melyet más jobban meg nem csinálhatna.

De azt jelenti, hogy az egész század zümmögött és morajlőtt, az egész század forrt, és keresett valami újat; öntudatlan hangok hallatszottak, egész fűgák, vagy félig kész hangsorok, azonban, a ki az egészet egy harmonikus szimfóniába kótázta le, az Spencer Herbert volt.

Ennek kettős jelentősége van: az egyik abszolút, a másik relatív. Abszolút és maradandó az, hogy az emberi gondolkozást egy nagy lépéssel tovább vitte, mindazoknál, a kik előtte ily tudományos világnézetet alkottak. Relatív jelentősége az, hogy ő fejezte ki a XIX. század és különösen az ő korának gondolkozását egy egységes gondolatrendszerben. Ez a

gondolatrendszer ránk bámulatos erővel hat. Később, ha az majd az új századok új felfedezéseket hoznak, ez a gondolatrendszer is meg fog dőlni. Azonban akkor is igaz lesz, hogy a legnagyobb elmék alkotják meg valamely korszak gondolatrendszerét és hogy Spencer kifejezte a maga korszakáét.

Ha volna olyan mérleg, melyen a filozófiai gondolatokat grammokban, kilókban kifejezve meg lehetne mérni, akkor Spencert három mérték szerint lehetne megmérni; meg lehet mérni saját mértéke szerint, ellenségeinek mértéke szerint, és azon a tárgyi alapon, hogy a világnézetet mennyiben változtatta meg.

Spencernek saját mértéke szerint, minden dolog, legyen az ásvány, növény, intézmény, vagy gondolat, annál tökéletesebb, mennél jobban van integrálva, vagyis minél több részen tud szerves összefüggésben uralkodni. Ha ez igaz, akkor a legnagyobb integráció, mely a XIX. században volt, vagyis a legtöbb ismeretnek leghatékonyabb alapokon való összeállítása Spencer Herbert műve.

Azt kérdezem, hogy ellenségei mit mondanak róla? Erre egyetlen idézettel felelek, melyet kiírtam annak a művéből, a ki a leghevesebben támadta Spencert a magyar irodalomban, *Pikler Gyuláéból*, a ki így méltányolta 1892-ben: (Ezen író) »munkásságának egészével minden idők legnagyobb gondolkodói között foglal helyet, a fejlődés általános törvényének fölfedezése által tudományos világnézetünket óriási mértékben kibővítette és az összes tudományoknak új irányt mutatott.«

Arra a kérdésre, hogy a világnézet hány fok szög alatt hajlott el az ő fellépése következtében, azt feleljük, hogy Spencer Darwin tanai által megerősített elmélete folytán oly óriási roppogás és recsegés állott elő az emberi elmékben, a milyent az újabb korban a tudomány csak egyszer tapasztalt akkor, a mikor Keppler és Copernikus megbizonyították, hogy nem a nap forog a föld körül, hanem a föld csak egy igen kicsiny világtest és az forog a nap körül. Az ő felfogása az emberek antropocentrikus és antropomorfikus világnézetének utolsó tudományos maradványaival küzdött, és az embereket azért csudálatos módon megrázta. Igaz ugyan, hogy ez a rázkódás sok tekintetben túlságos ellenségeskedést keltett fel. Túlságosan sokat azért, mert egyrészt sokan azok közül, a kik támadták — merem állítani nem ismerik az ő filozófiájának alaptételeit, másrészt bizony

sokan tanítványai közül is egyoldalúan kihegyezték tanait. Különösen tapasztaltuk ezt ott, a hol az evolúció törvényeit Spencernek az egyházi intézményekre és tanokra is ki kellett terjesztenie; ez természetes. Azonban azok a kicsinyes támadások, a melyek pl. az egyes egyházaknak a bibliáról való különböző magyarázatai ellen irányulva, inkább boszantásokban tetszelegtek, nem feltek meg az ő természetének. És hogy ez így van, erre nézve bizonyítékul hozom föl azt, hogy Spencer a »Frist Principles« 33. szakaszában kijelenti, hogy minden, még a leghátramradottabb vallásban is el kell ismerni az igazságoknak azt a lelkét (the soul of truth), mely bennök lakik s magára nézve is a következő parancsot állította föl: »Our toleration therefore should be the widest possible. Or rather we should aim at something beyond toleration, as commonly understoud. In dealing with alien beliefs, our endeavour must be, not simply to refrain from injustice of word afdt deed; but also to do justice by an open recognition of positive worth.« Ezt sem ellenségeinek, sem tanítványainak nem lehet elfeledniük.

II. Ezzel elvégeztük az első lépcsőfokot és mostan felemelkedünk a második lépcsőfokra s arra a kérdésre fogunk megfelelni, hogy e nagy világnézetbe hogy illesztette be Spencer a szociológia törvényeit?

Ezt a szót: szociológia nem Spencer találta ki, hanem Comte Ágost, 1838-ban a latin »socius« és a görög »logost szóból állította össze. Többen, különösen a francziák azt tartják, hogy a szociológiának igazi megalapítója nem Spencer, hanem Comte volt. Hogy állunk evvel? Spencer, a midőn »Social Statics« munkáját írta, nem is olvasta Comteot. De ez nem fontos. A fődolog az, hogy Comte »pozitív«-rendszerében tényleg különböző metafizikai és nevelésügyi gondolatok közé beágyalva törekvések észlelhetők a szociológia, a »Physique Sociale« felé. Azonban először is nagyon sok bennük a kaotikus, a mi abból is látszik, hogy az ő szociológiája nem valami pozitív törvénynek megállapítására, hanem egy »emberiség« nevű vallás megalapítására vezetett, melynek külön naptárt is szabott meg. A másik az, hogy Comte teljesen tagadja a szubjektív pszichológiát, a mire pedig a szociológiában szükség van. Ezenfelül Comte azt hitte, hogy az eszmék által lehet a társadalmat megváltoztatni és az eszmék szülik a társadalmi változásokat. Holott Spencer igen helyesen kimutatta, hogy

megfordítva, a társadalmi állapotok, intézmények szülik az eszme-irányokat. De még itt sem dől el a kérdés, hanem eldőlt annál a főfontosságú dolognál, hogy Comte teljesen tagadja azt, hogy érdemes volna az ember származásának kérdésével foglalkozni, holott az ember származásának kérdése, tehát a Darwin tanainak felvetése az, a melylyel Spencer a szociológiát a természettudománnyal kapcsolatba hozta. Erre nézve ő maga úgy nyilatkozik, (»Reasons for dissenting from Comte« című esszéjében), hogy a fajok eredete (origin of species) kérdésében elfoglalt biológiai állásponttól függ az emberi természet múltjáról, jelenéről és jövőjéről való fogalmunk s a társadalom elmélete is.

Ezek alapján megállapíthatjuk azt, hogy tényleg Spencer volt az, ki a szociológiát abban az értelemben, a mint ma értjük, kifejtette, rendszerbe foglalta. Hogy ez csakugyan így van, mutatja az, hogy Spencer első szociológiai munkája a *Social Statics* képezte egész rendszerének is indulópontját. De mutatja különösen az, hogy mindazok a szociológiai iskolák, melyek azóta előálltak, mind többé-kevésbé Spencer tanainak hatása alatt állanak: vagy őt bírálják, vagy kérdéseit különböző világításba akarják helyezni. Ebben a tekintetben csak arra utalok, hogy — ha Barth fölosztását elfogadom — úgy az osztályozó szociológia (Greef), mint a biológiai (Lilienfeld, Schäffle, Fouillée, Worms) és a dualisztikus szociológia, (Ward, Giddings) mind nagyrészkben Spencer alapján állanak, s egyedül a teleológikus iskola van vele merő ellentétben. És hogy szociológiájának hatása mily messzesugárzó, azt eléggé bizonyítja az, hogy Spencer hatásait megtaláljuk az angol teológiában is; már az is Spencer hatását kénytelen érezni, a mint arra *Mackintosh* (»From Comte to Benjamin Kidd«) rámutatott s a mint az világosan látható *Drummound* könyvében, mely magyarul ily címmel jelent meg: »A természeti törvény a szellemi világban«. Ennél messzebb sugárzó hatást valóban nem lehet elgondolni.

Ezzel befejeztük a második fokot. Spencer volt tehát az, a ki a szociológiát ilyen alapon megteremtette, a ki ily módon, ily szerves egészében ezen új tudományos rendszer keretébe illesztette.

III. A harmadik lépcsőfokon azt kérdezzük, hogy a szociológiában mi újat teremtett Spencer. Az igazat megvallva, erre nagyon nehéz felelni; azért, mert a szociológia úgy van

Spencerrel, mint az a gyermek, a ki azon gondolkozik, hogy milyen arcvonásai és tagjai volnának, ha más szülei lettek volna. A szociológia nem tudja megállapítani, hogy milyen formái lennének, ha nem Spencer alkotta volna meg. Éppen ezért talán könnyű Spencerben hibát találni, még annak is, a ki Spencer alapján áll. A mint a nemzetgazdaságtanban Ádám Smithnek alig van egy tétele, a melyet meg nem támadtak volna. Ennél fogva nagyon könnyű azt mondani, hogy Smith Ádám vagy Spencer ebben vagy ebben hibáztak. A dolog azonban úgy áll, hogy ha ők nem éltek volna, megint várni kellett volna, a míg megszületik egy másik Spencer vagy Smith Ádám, a ki fölveti e kérdéseket, a kit ép úgy szidnának, mint ma ezeket.

A másik oka annak, hogy nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy mennyi az, a mit Spencertől kaptunk, az, hogy az emberek annyira telítve vannak az ő elveivel, hogy még olyan írókat is, a kiknek hozzá semmi közük sem volt, igyekeznek felruházni, teleaggatni azokkal a gondolatokkal, a mik Spencer sajátjai. Hogy egy igen közelfekvő példát hozzak fel, ez év folyamán jelent meg egy terjedelmes magyar munka, melyben Széchenyi István úgy van feltüntetve, mintha Spencer rendszerének alapján állottak volna gondolatai. Ez a kísérlet persze csütörtököt mondott. De maga a tünet nagyon érdekesen mutatja azt, hogy mily mértékben vagyunk hajlandók azon gondolkozókra is, a kiknek semmi közük sem volt Spencerhez, sőt vele még ellentétes lábbon is állanak, rávetíteni az ő tanait. Ez mutatja azon mélységet, a benyomások azon rendkívül súlyos voltát, a melyet Spencer egész gondolkozásunkra gyakorolt.

E most említett nehézségek mellett is annyit megtudtunk állapítani, hogy Spencer felállítván az eddig legkiterjedtebb szociológiát, az evolúció egységes törvényeit, az integrációt, differentálódást s az egyöntetű állapotokból heterogénbe való átmenetelt a társadalmi intézményekre is bámulatosan alkalmazta. Nem úgy mint Comte, hanem valóban »pozitíve«, vagyis több sok száz felfedező írónak, a kik a vad népeket utazták be, munkáit összeszedve, e gyűjtések adataiból kodifikálta, észlelte a társadalom alakzatait és törvényeit s mutatta meg azt, hogy itt is uralkodnak az evolúció törvényei. Ezeket a törvényeket Spencer végigvitte úgy a politikai, egyházi, ceremóniális, valamint a házassági, családi és ezzel kapcsolatos intézményeken.

Nemcsak hogy rendkívül érdekes és lekötő olvasmány ez,

nemcsak arról kapunk világos fogalmat, hogy lehet kihozni a társadalom tudományát elszigeteltségéből, hogy lehet levenni régi alapjáról és ráállítani új, egészséges alapra, hanem olvasva a munkát, lassankint kibontja előttünk azokat a törvényeket, melyek a társadalomnak épp úgy alkotják rendjét, mint az ásványok és növények organizmusának.

Természetesen, t. hölgyeim és uraim, nem fárasztatom az önök figyelmét azzal, hogy részletekbe is belemenjek. Azonban szükségesnek tartok két dolgot felemlíteni. Az egyik az, hogy Spencer a társadalomban az átalakulásoknak törvényszerűségeit állapította meg és különösen nagy különbséget talál az ipari és katonai, ipari és katonai, ipari és katonai társadalom között. És nagyon érdekes az, a mit most felhozok, a mi azt hiszem elégséges annak bebizonyítására, hogy Spencer mennyire az igazság nyomán haladt, t. i. hogy az a magyar gondolkodó, ki itt a társadalmi tudományok úttörője volna, Pulszky Ágost sok tekintetben teljesen önálló alapon ugyanezen, vagy legalább is parallel törvényekhez és megkülönböztetésekhez jutott el, éppen a társadalom ilyeszerű átalakulási fokozataira vonatkozólag s a Spencer ipari és katonai típusait »gazdasági« és »hódító« társadalmak nevéen ismeri.

A másik, a mit e pontnál elmondandó vagyok, azokat is különösen érdekelni fogja, a kik szociológiával nem foglalkoznak. Ha az ember Spencer szociológiáját olvassa, azt találja, hogy oly tökéletes benyomást kap tőle egy irányban, a milyent egyetlen más írótól sem. Nevezetesen Spencer társadalmi maradványokat, bizonyítékokat talál úgyszólván minden mozgásunkban; kimutatja, hogy arcunk mozdulásában mily társadalmi szokás nyilvánul és bebizonyítja, hogy nevetésünk, kalaplevegésünk, különféle társadalmi szokásaink nem véletlenségek hanem századokon keresztül tartó iszonyú küzdelmek lenyomatai, melyeknek nagyszerű és valóban nagy érdekű története van; minden mozgásunk, vagyis mi magunk, mint a társadalom teremtményei öntudatunkban és minden mozdulatunkban bizonyítékai vagyunk annak, hogy ilyen társadalmi fejlődés volt.

S hogy e jelenségeket tanulmányozzuk, melyek a legkülönbözőbb emberi mozdulatok, hagyományok alakjában élnek bennünk, azt tapasztaljuk, hogy ezekben a régi vad népek szokásai, vagy pedig oly intézmények maradványai állanak elénk, melyek szükségesek voltak annak idején arra, hogy a társadalom szét ne essék. Azt tapasztaljuk, hogy mi voltaképp

a régen társadalmat teremtett erőknek uralma alatt állunk, hogy mi dolgokkal foglalkozunk, melyek voltaképp üres diók már, (magvuk közben kiesett már belőlük) hogy mi voltaképp sok olyan uralom alatt állunk szokásaink leverődésében, a mely mögött csak valaha volt test és ma csak az árnyék van már meg. De ez az árnyék, a tradíciók, a ránk parancsolt gondolatok oly erővel hatnak ránk, annyira uralkodnak rajtunk, hogy valahányszor egy ilyen czeremóniát próbálunk elsöpörni, mindannyiszor érezzük a társadalom összes alkotó tényezőinek ellenállását.

Én azt hiszem, ha Magyarországon alkalmaznánk Spencer ezen gondolatát, rendkívül sok érdekes dolgot tudnánk magunk is kimutatni. Csak futólag vetem föl azon meggyőződésemet, hogyha valaki ama leginkarnátusabb nemzeti szokásainkat, káromkodásainkat kutatná, ezek kifejezéseiben megtalálná a régi magyar pogány hitnek maradványait, mely össze van törve és sárba van taposva, mert az új hitnek össze kellett törnie, hogy diadalmasan emelkedhesse följe. Én hiszem, hogy ebből megtudnánk szerkeszteni a régi pogány hit maradványait, mint a hogy az olasz káromkodása a »Corpo di Bacco« is vonatkozásban van az ő régi letűnt pogány istenségeik világával. Az ily irányú kutatás bizonyosan eredményes és érdekes lenne.

IV. Most már áttérhetünk a negyedik és utolsóelőtti lépcsőfokra. Arról az elméletéről van itt szó, mely Spencert mint szociológust legjobban jellemzi, mely eljuttatta Spencert ahhoz, hogy a szociológiának sok dirib-darabját összeállíthassa és egységes rendszert dolgozhasson ki. Ez a szerves, organikus elmélet, a melyről már sokszor vitatkoztunk a Társaságban, miért is most csak egész röviden kell a mondandókat összefoglalnom. Én ma is azon meggyőződésben vagyok, hogy a szerves elmélet nélkül a szociológia szétesik, sőt nélküle a társadalmi tünetmények törvényszerűségét nem tudjuk ezen világnézetbe beállítani.

Az »Inductions of Sociology« első fejezetében Spencer felveti azt a kérdést: mi a társadalom? és a második fejezetben ezt a feleletet adja rá: a társadalom élő szervezet. Élő szervezetnek fogja fel tehát a társadalmat és a szerves élet törvényeit alkalmazza rá; s ez alapon mutatja be a társadalom, rendjét és életműködését. A társadalom azért hasonlít más szervezetekhez, mondja »The social organism« című essayjében,

mert először úgy a társadalom, mint a többi élő lények mind-egyike kis halmazból nő nagyra. Másodsor, úgy a társadalom mint az egyéni organizmus kezdetben egyszerű szervezetek és növekedésükkel, a hogy nőnek, mind bonyolultabbakká lesznek. Harmadszor, eleinte a szervezeteknek egyes tagjai nem függenek össze lényegesen egymással és elválaszthatók, (kezdetleges állatok és vadember-hordák) de minél jobban nő a szervezet, annál kevésbé választhatók szét egyes alkotó részei az egész veszé-lyeztetése nélkül, a mint pl. egy nagy államnál vagy az embernél ez nem lehetséges. Negyedszer, a társadalomban az összesség élete hosszabb, mint az egyéné, ép úgy, mint a szerves világban, pl. a növényi sejtek élete rövidebb, mint az egész növényi organizmusé: és az emberi társadalom sokkal tovább él, mint maga az ember, vagyis az emberi egyedet túléli a társadalmi szervezet.

E hasonlóságokon kívül Spencer négy különbséget is talál a »superorganikus« társadalom és egyes organizmusok között. E különbségek közül hármát maga Spencer is csak fokozatnak tart, így azt, hogy a társadalmaknak kevésbé van határozott alakjuk, szövetségük nem folytonos vagy legalább kevésbé folytonos, mint egyéb organizmusoké s végül, hogy míg az egyének alkatrészei (izmok, idegek) le vannak kötve egy helyen, addig a társadalom alkatrészei mozognak; mindjárt hozzátesszi azonban maga is, hogy bár a társadalom egyes tagjai ily mozgékonyak, maguk a foglalkozások és osztályok (tehát itt is a szervezet nagyobb alkatrészei) állandók. Negyedik különbségét azonban Spencer lényegesnek tartja, s ez az egyéni és társadalmi öntudat ellentétére vonatkozik. Szerény nézetem szerint az eltérés itt sincs meg, hanem azt vallottam s vallom, hogy az egyéni és társadalmi öntudat párhuzamossága kimutatható. Az analógia tehát teljes, a szerves elmélet s vele a szociológia betetőzhető.

V. Ezzel t. uraim és hölgyeim, körülbelül végére értem a feladatomban, miután az ötödik, utolsó lépcsőfokon már Somló Bódog t. barátomnak kívánom átadni a szót. Általában Spencert szeretem különválasztani a következő foktól, a mely a szociál-politikáról szól. Spencer objektív szociológiát akart teremteni s csupán minden résznek a végén van egy utolsó fejezet, melynek címe: Retrospect and prospect. Ezekben egyrészt az eddigiekre visszatekintve összefoglalja tanulmányai eredményeit, másrészt pedig, ha szabad magamat

így kifejeznem, jövendőt mond. Rámutat arra, hogy ezen fejlődések után mi várható. Spencer itt juttatja szóhoz az ő rendkívül erős individualisztikus törekvéseit, melyek homlokegyenest ellenkeztek a szocialisztikus állam propagandájával.

Ezért s ez alapon igen sokan akadtak, a kik őt támadták, s közülök különösen Társulatunk igen tisztelt alelnöke Pikler Gyula és tanítványai.

Ez álláspontokkal szemben az enyém az, hogy a szerves elmélethez azért kell ragaszkodni, mert a társadalom szerves tagoltságát bemutatja politikai, egyházi, czeremóniális, családi intézményeiben. Szerintem sem az individualisztikus, sem a szocialisztikus, sem valamely közbeeső, egyszóval semmiféle egyéni, politikai irányzatunkat a szociológiába beoltani nem lehet, nem szabad, azért, mert a szociológia objektív tudomány. Akár a Spencer individualizmusát, akár ellenfeleinek szocializmusát akarjuk belevinni, egyaránt hibázunk vele a szociológia ellen, mert ezek mind politikai törekvések, a melyekben benne vagyunk, a melyekben részt veszünk s a melyről mikor szólunk, nem objektív igazságot mondunk, hanem csak azt mutatjuk ki, hogy a társadalom melyik mai hullámaihoz tartozunk mi is. Ennélfogva ezen objektív tudományba nem szabad sem az egyik nézetet, sem ezen nézetek feletti vitát belevinni, mert ez veszélyezteteti az objektivitást és akkor nem a szociológiai, hanem attól eltérő politikai szempontok szerint fogjuk a társadalom életét intézni. Tudom, hogy egyéni hajlamainkat egészen kizárni így sem lehet, de lehetőleg igyekezzünk mindenütt megkülönböztetni törekvéseinket objektívebb levezetéseinktől. Hogy pedig elegendő tér nyílik így is a szociológiának, ha annak objektív megállapítására szorítkozik, hogy mily törvények mutatkoztak meg a jövő alakulatokban, de az eddigi társadalmakban, hogy mily messze vagyunk ettől a czéltől is, abból is látható, hogy a legnagyobb része a gondolkozó közönségnek arra sem eszmélt még, hogy ilyen társadalmi törvények egyáltalában vannak.

Ezek voltak, t. hölgyeim és uraim, a főbb pontok, melyekben nagyjában körvonaloztam Spencer szociológiai rendszerét. Szándékosan kerültem a részleteket, nemcsak azért, mert ezáltal éppen a nagy keretet hanyagoltam volna el, melybe Spencer a szociológiát helyezte, nemcsak azért, mert az ő jelentőségét kisszerűségekből nem lehet kidomborítani, hanem azért is, mert célom nem az volt, hogy Spencernek valamely részlettanát odaállítsam, hanem célom olyforma volt, mint a csillagászé, a ki

a csillag idevetődő fényében a spektral analízis segélyével kimutatja, hogy mennyi calcium és natrium lehet abban; úgy én a XIX. század visszajövő fényét igyekeztem széttörni és azt igyekeztem kimutatni, hogy mennyi benne az a drága fém, mely Spencer nevét viseli.

A Divina Commediában az van írva, a »Paradicsom« XVIII. énekében, hogy mikor Dante Beatricével a Jupiterre szállt, csodálatos látvány tárult szemök elé. Tüzes szikrákat, fénygolyókat láttak, melyek az űrben repültek. És mindegyik csillag és mindegyik fénygolyó egy égő emberi lélek volt. Ezek repültek, felszálltak rajként, csodálatos erő által hajtva:

„A mint vízpartról madarak csoportja
Felszáll,
S majd körbe alakul, majd hosszú sorba.”

És mennél tovább nézték őket, annál jobban látszott, hogy egyediségük eltűnik, a repülő tűzszikrák betükké alakulnak és a betük jelvénynyé, írássá álltak össze, mely az égen az égő lelkektől ragyogott, helyettök beszélt. Dante ezt az írást el is olvasta.

Ha visszanezünk a XIX. századra, látjuk, a mint az lassankint eltűnik az Időben, mely kezdet és vég nélkül való. Ebből a századból, ennek a századnak filozófiai és szociológiai gondolkozásából is sok ilyen tüzes emberi lélek, sok ilyen szárnyas gondolat repült fel, melyet az emberiség rettenetes kínlódásában magából kicsiholt. Ezek az égő szikrák ragyogva szálltak fel s mentől tovább haladnak, annál jobban látjuk, hogy fénylenek, rajokká alakulnak. Mentől tovább nézzük, annál, jobban látjuk, hogy egyediségük eltűnik és ők is lassankint jelképes nagy betükké alakulnak, állanak össze, mely csoportjukat kifejezi, helyettök beszél. És mint Dante látománya, e betük is leolvashatók. Ott bennük olvassuk annak a nevét, a kit e díszes magyar társaság ma méltán ünnepel s a ki míg élt, Spencer Herbertnek nevezték.

Hegedűs Lóránt.